

УДК 33
ББК- 65
Х 48

- РУШДИ ИТТИЛООТИКУНОӢ ДАР НИЗОМИ ИДОРАКУНИИ ИҚТИСОДИЁТИ ДАВЛАТҲОИ ХОРИҶА** *Ҳасанова Махфират Иномовна - унвонҷӯи кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (Ҷумҳурии Тоҷикистон ш.Хуҷанд), e-mail: hasanova_m.i@mail.ru*
- РАЗВИТИЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИКОЙ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН** *Хасанова Махфират Иномовна - соискатель кафедры экономики предприятий и регионов Таджикского государственного университета право бизнеса и политики (Республика Таджикистан г.Худжанд), e-mail: hasanova_m.i@mail.ru*
- DEVELOPMENT INFORMATION IN THE SYSTEM OF ECONOMIC MANAGEMENT OF FOREIGN COUNTRIES** *Hasanova Mahfirat Inomovna - Researcher of the Department of Enterprise and Regional Economics, Tajik State University of Law, Business and Politics (Republic of Tajikistan, Khujand city), e-mail: hasanova_m.i@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: шабака, хочагии халқ, иқтисодиёти иттилоотӣ, технологияи иттилоотӣ, иттилоотикунонии иқтисодиёт

Муваффақиятҳо дар самти иттилоотикунонӣ дар иқтисодиёт тибқи сатҳи рушд дар кишварҳои ҷаҳонӣ гуногун аст. Аз ин лиҳоз, дар мақолаи мазкур, моҳияти хизматрасониҳои иттилоотӣ мавриди таҳлил мебошад, ки нақши он дар иттилоотикунонии иқтисодиёти давлатҳои пеширафта нишон дода шудааст. Таҷрибаи якҷанд кишварҳои хориҷӣ, ки нисбатан муваффақиятҳои назаррас доранд ва барои рушди иқтисодиёт саҳм гузошта истодаанд мавриди таҳқиқ қарор медиҳем. Баъзе кишварҳо дар ин самт ба муваффақиятҳои калон ноил гафта бошанд, ҳам дар баъзеи онҳо ақибмониҳо, настравиҳо мушоҳида карда мешаванд, кишварҳои даҳгонаи қафомонда дар рейтинг аз рӯи критерияи Шохиси тайёрнокии шабака нишон дода шудааст. Таркиби талаботҳо ва хизматрасонҳои Интернет муқаррар карда шуда, мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Ҳақиқатан сатҳи даромаднокии аҳоли дар муайян намудани ҷараёни иттилоотикунонии ҷамъият нақши муҳимро дорад.

Ключевые слова: сеть, народное хозяйство, информационная экономика, информационная технология, информатизация экономики

Достижения в области информатизации в экономике различаются в зависимости от уровня развития стран по всему миру. Поэтому, в данной статье анализируется сущность информационных услуг, роль которых показана в информатизации экономики развитых стран. Некоторые страны добились больших успехов в этой области, другие отстают, а десять стран ранжированы в соответствии с Индексом сетевой готовности. Установлена и проанализирована структура требований и интернет-сервисов. Уровень доходов населения играет важную роль в определении процесса информатизации общества.

Key words: net, national economy, information economic, information technology, informatization of economy.

Achievements in the field of information in the economy vary according to the level of development in countries around the world. Therefore, this article analyses the essence of information services, the role of which is shown in the informatization of the economy of development countries. Some countries have made great strides in this area, others are lagged behind and the remaining ten countries are ranked according to the Network Readiness Index. The structure of requirements and Internet services has been defined and analyzed. The level of income of the population plays an important role determining the process of informatization of society.

Чараёни пуршиддати ташаккулёбии муҳити ҷаҳонишавӣ, илмӣ, истехсолӣ ва инчунин инфрасохтори иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ куллан имкониятҳои навро барои тараққиёти ҷамъият боз менамояд ва барои ташаккули иттилоотикунони иқтисодиёт мусоидат менамояд.

Соҳаҳои технологияи иттилоотӣ барои ҳар як давлати ҳам мутаррақӣ ва ҳам тараққикардаи стода чӣ хеле ки ҷомеаи ҷаҳонӣ нишон дода истодааст, аҳамияти бузург дорад. Зеро мустаҳкам намудани рақобатпазирии онҳо аз ҳамин низ вобаста аст. Муваффақиятҳо дар самти иттилоотикунонӣ дар иқтисодиёт тибқи сатҳи рушд дар кишварҳои ҷаҳонӣ гуногун аст. Баъзе кишварҳо дар ин самт ба муваффақиятҳои калон ноил гашта бошанд ҳам, дар баъзеи онҳо ақибмонӣҳо, пастравиҳо мушоҳида карда мешаванд. Ба ин нигоҳ накарда, технологияи иттилоотӣ ва ҷоришавии он дар ҷамъият яке аз хусусиятҳои хоси иқтисодиёти ҷаҳонӣ мебошад. Дар ин раванд диққати махсусро ба чараёнҳои диверсификатсияи сохторҳои истехсолот, сатҳи истифодабарии технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ, ки бояд дар рушди иқтисодиёт саҳм гузошта бошад, таҳқиқ додан ҷоиш аст. Таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ, ки нисбатан муваффақиятҳои назаррас доранд ва барои рушди иқтисодиёт саҳм гузошта истодаанд мавриди таҳқиқ қарор медиҳем.

Технологияи нави иттилоотию коммуникатсионӣ ба дараҷаи нави технология мубаддал гашт, ки ба тағйир додани фаъолияти иқтисодӣ-иҷтимоии ҷомеа имконият пайдо кард. Ғайр аз ин, васеъшавии технологияҳои иттилоотӣ омиле мебошад, ки фарқияти рушди иқтисодӣ байни кишварҳои ҷаҳонро муайян менамояд. [1. 74]

Имрӯз иқтисодиёти Хитой ба қатори кишварҳои пешрафта дар самти иттилоотикунони иқтисодиёт ҷой дорад ва дар он яке аз бозори бузурги технологияи айти пайдо шудааст, ки дар он зиёда аз 40% амалиётҳои харидуфурӯши электронии ҷаҳон дар Хитой ба амал оварда мешавад. Ба ҳолати мазкур дар Хитой 3 омил мусоидат менамояд: бозори дохилии хеле бузург, сатҳи баланди рақобат ва дастгирии ҳамаҷонибаи давлатӣ барои рушди сектори рақамӣ. Дар соли 2015 дар давлати Чин консепсияи миллӣ бо номи “Internet Plus” (Интернет+)-ро ба қарордод ва амалишавӣ оғоз кард, ки тибқи он самтҳои асосии рушди технологияи иттилоотӣ дар ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ, махсусан, дар саноат, кишоварзӣ, соҳаи молия ва идоракунии давлатӣ сурат гирифт. Дар ин равиш соли 2018 барномаи махсуси ҳафтсола барои рушди технологияи рақамӣ барномаи «Made in China 2025» тартиб дода шуд, ки ҳадафи асосии барномаи мазкур ин баровардани Ҷумҳурии Чин ба сатҳи пешво дар бозори технологияи рақамӣ буд.

Дар сиёсати Чин, ки барои ташаккули иқтисодиёти иттилоотӣ, асосан ду самт равона карда шудааст, яъне бо тарзи хосатан нав истифодабарии иттилоот ва ҷорӣ намудани технологияҳои наватарини иттилоотӣ, ки вазифаҳои асосии ҳам сектори хусусӣ ва ҳам сектори давлатиро дорад. Ҳоло дар кишвари Чин як лоиҳаи хеле ҷолиби диққат амалӣ шуда истодааст, ки омӯзиши он ва имконияти истифодабарии он дар иқтисодиёти Тоҷикистон низ аз ҷиҳати ҳалӣ нест. Ин лоиҳа “Шабакаи барқии интеллектуалӣ” [4. 334-339] номида мешавад. Мақсади асосии амалишавии ин лоиҳа чунин аст, ки ҳар як хонавода ҳам истеъмолкунандаи барқ ва ҳам истехсолкунандаи он бояд баромад намояд. Дар ҷорчӯбаи лоиҳаи мазкур ба ҳар як ҳуҷраҳои зисти аҳолии генераторҳои барқии офтобӣ, шамоли гузаронида шуда, қувваи барқе, ки зиёд аз истехсолот бо роҳи мазкур қарордод карда мешавад, ба шабакаи умумии барқӣ бояд равона гардад. Дар яқинд минтақаҳои Хитой дар шаҳрҳои бузург лоиҳаи мазкур санҷиши он гузаронида шуда истодааст. Дар ин низом мавқеи махсусро ҳамчун инфрасохтор низоми идоракунии бо шабакаи технологияи иттилоотӣ дорад. Тибқи факту рақамҳои омори, ки дар асарҳои илмӣ иқтисодӣ оварда шудааст, истифодабарандагони шабакаи Интернет дар давлати Чин зиёда аз 400 млн. нафарро ташкил медиҳанд, ки ин аз аҳолии умумии ИМА (аҳолии ИМА 329 млн. нафарро дар соли 2019 ташкил мекунад) қариб 2 маротиба зиёд аст. Гардиши тичорати электронӣ дар Чин зиёда аз 75 млрд. доллари ИМА-ро ташкил дода истодааст. Аз ин нуқтаи назар гуфтан мумкин аст, ки Чин на танҳо истехсолкунандаи азим, балки истеъмолкунандаи бузурги иқтисодиёти иттилоотӣ мебошад.

Боиси қайд аст, ки истифодабарии васеи шабакаи Интернет муаммоҳои зиёдро низ пайдо менамояд. Масалан, махфияти иттилоот, назорати иттилоотӣ, тафтиши мазмун ва мундариҷаи иттилоот дар шабакаи Интернет, ки дастраси аҳолии аст, мебошад. Боиси таъҷуб аст, ки Чин аз ӯҳдаи ҳалли масъалаҳои қайдгардида ба муваффақиятҳои муайян ноил шуда истодааст. Полиси интернетии Чин тавониста истодааст, ки ҳар гуна иттилоотҳои ғайриматлубро пайдо нанамояд ва дар амал онро ба танзим дарорад. Дар Чин бисёр шабақаҳои иҷтимоии ҷаҳонӣ қорношоям аст ва ба ҷои он шабақаҳои иҷтимоии худӣ чинӣ фаъолият доранд.

Боиси қайд аст, ки дар Чин хеле зиёд барномаҳои давлатии махсуси иттилоотикунони мақомотҳои гуногун, вазоратҳо, соҳаҳо мавҷуданд. Масалан, иттилоотикунони фаъолияти мақомоти андоз, мақомоти гумрук, мақомотҳои давлатии ҳама гуна сатҳҳо ва хизматрасониҳои давлатӣ, маориф, тандурустӣ, сохтани воситаҳои ахбори оммаи электронӣ, сохторҳои бо корҳои илмӣ-тадқиқотӣ машғул ва ғайраҳо мебошад. Бидуни он дар сохтори хусусӣ низ барномаҳои гуногуни компютерӣ, ки дар сарф намудани хароҷот, ҷобачогузори фармоишот ва зиёд намудани фоида мусоидат менамояд, ба таври васеъ истифода шуда истодааст. Тибқи маводҳои Форуми иқтисодии байналхалқӣ ҳоло аз рӯи критерияи Шохиси шабакавии тайёрӣ (NRI), Чин дар байни 134 давлатҳои тадқиқшудаи ҷаҳонӣ соли 2020 дар ҷои 40-ум қарор дорад. [б. 31-35]

Дар самти иттилооти иқтисодӣ ҳоло дар байни кишварҳои Осиё давлати Курёи Ҷанубӣ қадамҳои устувор дорад. Дар стратегияи рушди Куриёи Ҷанубӣ барои солҳои 2019-2022 дар рушд додани шакли нави иқтисодӣ, ки ба технологияи рақамӣ ва платформаҳои глобалии рақамӣ асосёфта гузориш намуда, он ҳамчун мақсад муайян карда шуд, ки ин ҳадаф амалӣ гардид. Дар ин раванд Ҳукумати Куриёи Ҷанубӣ 4 самти барномаро амалӣ карда истодааст:

1. Рушди технологияи блокчейн ва интеллектӣ сунъӣ барои коркарди маълумотҳои калонҳаҷми оммавӣ;
2. Ҳавасмандкунии соҳаи соҳибкорие, ки платформаҳои рақамии савдиро истифода мебарад;
3. Тайёр намудани мутахассисони соҳаи технологияи оянда зиёда аз 10 000 нафар;
4. Ташаққули занҷири дастрасии сӯзишворӣ ва даромад бо як низом.

Ғайр аз ин, дар Куриёи Ҷанубӣ стратегияи махсус бо номи “Manufacturing Innovation 3.0 Strategy” амалӣ шуда истодааст, ки тибқи он эътибори махсус барои рушд додани Интернет молҳо, технологияи 3D ва Big data фаъолият дорад. Дар маводҳои Форуми иқтисодии байналхалқӣ аз рӯи критерияи Шохиси шабакавии тайёрӣ (NRI) дар байни 134 давлати тадқиқшудаи ҷаҳонӣ соли 2020 Куриёи Ҷанубӣ дар мавқеи 14 қарор дорад.

Умуман, қулли кишварҳои ҷаҳонӣ аз паси давлатҳои мутараққӣ ҳаракат доранд, ки чараҳои иттилоотикунони ҷамъиятро қуллан дар амал ҷорӣ намоянд. Дар ин самт дар байни кишварҳои мутараққӣ таҷрибаи кишвари Ҷопон низ боиси омӯзиш аст. Дар ин кишвар дар шароити муосир стратегияи махсус амалӣ шуда истодааст, ки номи “Ҷамъияти 5.0” (Super Smart Society 5.0)-ро дорад. Ҳадафи мазкур аз ҷониби ҳукумати Ҷопон ва бо ҳамкории намоёндагони бизнеси азими сектори хусусии Ҷопон амалӣ шуда истодааст. Стратегияи мазкур низоми махсуси иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ буда, асосан, ба васеъ истифодабарии технологияҳои рақамии пешқадам таъя менамояд. Дар ҷорҷӯбаи амалишавии стратегияи “Super Smart Society 5.0” рушди илм, техника, таъмини некуаҳолии мардуми Ҷопон ба нақша гирифта шудааст. Дар асоси стратегияи мазкур чунин узвҳои он дар ҷамъияти Ҷопон васеъ паҳн гаштааст, ба монанди робототехника, интеллектӣ сунъӣ, Интернет-маводҳо (фурӯши молу маҳсулотҳо бо воситаи Интернет), “Big date” (ахборотҳои бузург).

Умуман, дар Ҷопон кибертехника дар соҳаҳои хоҷагии халқ хеле ба таври васеъ паҳн гаштааст. Барномаҳои махсуси давлатии дар самти эҳё ва ривож додани инфрасохторҳои иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ бомуваффақият амалӣ шудаанд, ки номи ин барномаҳо “Ҷопони электронӣ” ва “Ҷопони электронии 2” мебошад. Дар натиҷаи он дар Ҷопон шабакаи ягонаи мақомотҳои давлатии кишвар, ки ба аҳоли бевосита хизматрасонии электронӣ менамояд, ба роҳ монда шудааст. Яке аз хусусияти хоси иқтисодии Ҷопон дар он аст, ки технологияи иттилоотӣ ба ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ босуръат ворид шудааст. Дар ҳуҷҷати расмӣ Форуми иқтисодии байналхалқӣ ҳоло аз рӯи критерияи Шохиси шабакавии тайёрӣ (NRI) Ҷопон соли 2020 дар ҷаҳон мавқеи 15-умро ишғол намуда истодааст.

Дар шароити муосир технологияи иттилоотӣ дар самти таъмини беҳатарӣ назорати фаъолият бо истехсоли микрочипҳои беноқил, ки бо воситаи технологияҳои рақамӣ назорат карда мешавад, васеъ паҳн шуда истодааст. Дар соҳаи телевизион ва радио Ҷопон яке аз аввалин шуда, ба шакли паҳши рақамӣ гузоштааст. Эҷертҳои ҷопонӣ қайд менамоянд, ки технологияи иттилоотии пешқадам ба иқтисодии кишвар таъсири бузург дорад, ки онҳоро бо чунин ақидаҳо исбот менамоянд:

- истифодабарии алоқаҳои мобилии босуръати баланд ва шабакаи Интернет самаранокии соҳаи бизнесро барои баланд бардоштан мусоидат намуд;

- истифодабарии микрочипҳои беноқил, радиочипҳо имконияти назорати саривақтии чараҳои истехсолотро таъмин намуд, ки барои сарфаи хароҷотҳо мусоидат кард;

- амалишавии муносибатҳо ба воситаи шабакаҳои Интернет, сохтани шабакаҳои ягона имкон дод, ки байни истехсолкунанда, истеъмолкунанда чараҳои ҳаракати молҳо ба анборҳо, боркашонӣ ва ғайра бо сифати баланд ва босуръат иҷро гардад.

Аз тачрибаи кишварҳои ҷаҳонӣ бармеояд, ки дар муваффақияти иттилоотикунони иқтисодиёт саҳми бузургро ҳолати даромаднокии аҳоли мебозад, ки ин аз рушди иқтисодиёт низ вобастагӣ дорад. Тибқи арзёбии ташкилотҳои байналхалқӣ аз рӯи критерияи Шохиси тайёрнокии шабака ба кишварҳои қафмонда дар самти иттилоотикунони иқтисодиёт, асосан, кишварҳои, ки сатҳи даромаднокии аҳолиашон хеле паст аст, ворид шудааст. Онро бо факту рақамҳои, ки дар ҷадвали 1 оварда шудааст, дидан мумкин аст.

Ҷадвали 1.

Кишварҳои даҳгонаи қафмонда дар рейтинг аз рӯи критерияи Шохиси тайёрнокии шабака

Номгуи кишварҳо	Рейтинги кишварҳо	Ҳол	Меъёри сатҳи даромаднокии аҳоли	Минтақа
Буркина-Фасо	125	25.79	Паст	Африко
Зимбабве	126	25.78	Аз миёна паст	Африко
Валави	127	25.23	Паст	Африко
Мозамбик	128	24.18	Паст	Африко
Эфиопия	129	23.49	Паст	Африко
Бурунди	130	22.62	Паст	Африко
Ангола	131	20.96	Аз миёна паст	Африко
Йемен	132	18.00	Паст	Кишвари Араб
Конго	133	16.60	Паст	Африко
Чад	134	14.80	Паст	Африко

Сарчашма: Bruno Lanvin, Soumitra Dutta. THE NETWORK READINESS INDEX 2020. Accelerating Digital Transformation in a post-COVID Global Economy. – Washington; Portulans Institute. 2020. – P. 31-35.

Аз маълумоти ҷадвали 1-юм бармеояд, ки ба кишварҳои даҳгонаи қафмонда оид ба иттилоотикунони иқтисодиёт, асосан кишварҳои Африко ворид ҳастанд, ки сатҳи даромаднокии аҳолиашон тибқи арзёбии ташкилотҳои байналхалқӣ паст арзёбӣ карда шудаанд вориданд. Масалан, аз ҳама ақиб давлати Чад мебошад, ки дар рейтинг дар мавқеи охири (134) ҷойгир аст. Дар ин даҳгона 1 кишвари Араб низ, ки сатҳи даромаднокиаш хеле паст аст, давлати Йемен ворид гаштааст.

Боиси қайд аст, ки ду кишваре, ки аз рӯи сатҳи даромаднокии аҳоли аз миёна паст арзёбӣ карда шудааст, Зимбабве ва Ангола дар даҳгонаи ақибмонда ворид гардидаанд. Мафҳуми аз миёна паст онро мефаҳмонад, ки аз рӯи нишондиҳандаи миёнаи даромад агар ба ҳар сари аҳоли дар миқёси ҷаҳон кам бошад, чунин ифода меёбад.

Дар ҳулоса қайд бояд кард, ки ҳақиқатан сатҳи даромаднокии аҳоли дар муайян намудани қараёни иттилоотикунони ҷамъият нақши муҳимро дорад. Масалаи иттилоотикунони иқтисодиёти минтақаҳо бо сатҳи даромаднокии аҳоли якҷоя ҳамрадиф бояд таҳқиқ карда шавад ва ба ин масъала бояд дар оянда диққати махсус зоҳир гардад.

ПАЙНАВИШТ

1. Rapport annuel 2002. - Paris: OCDE, 2002. – 98p.
2. Социально-экономическая политика государства в условиях цифровой трансформации: зарубежный опыт и приоритеты России. // Креативная экономика. Том 13. – 2019. - №10. С.2132 doi: 10.18334/ce.13.10.41183
3. Левицкая Е.П., Коновалова П.А. Цифровая экономика // Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2018. № 12 [Электронный ресурс]. URL: <https://ekonomika.snauka.ru/2018/12/16320> (дата обращения: 12.04.2021).
4. Е. А. Шибуняева, А. А. Локотков Особенности внедрения информационных технологий: зарубежный опыт / Социально-экономические явления и процессы, № 3-4 (025-026), 2011, - 342с.
5. Савкин К. С. Информационные Технологии в Китае – краткий обзор по ключевым направлениям // Системы управления бизнес-процессами. 2010.№ 5 <http://journal.itmane.ru/node/416> (дата обращения: 12.11.2010)
6. Bruno Lanvin, Soumitra Dutta. THE NETWORK READINESS INDEX 2020. Accelerating Digital Transformation in a post-COVID Global Economy. – Washington; Portulans Institute. 2020.
7. Kallio J. Digital disruption of industry: case Korea // Disruption brief. – 2018. – № 6. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://editors.aalto.fi/en/midcom-serveattachm entguid1e66ab0724c 9bca6ab011e69 4b2f7d48f8b4c534c53/disruptionbrief_no06_cou ntryreportsouthkorea_vL1. pdf/ (дата обращения: 20.03.2020).

LITERATURE

1. Rapport annuel 2002. - Paris: OCDE, 2002. – 98p.
2. Socio-economic policy of the state in the context of digital transformation: foreign experience and priorities of Russia // Creative economy. Том 13. – 2019. - №10. – p. 2132doi: 10.18334/ce.13.10.41183
3. Levitskaya E.P., Konovalova P.A. Digital economy // Economics and management of innovative technologies. - 2018. - №12. [electronic resource]. URL: <https://ekonomika.snauka.ru/2018/12/16320> (date of the application: 12.04.2021).
4. E. A. Shebunyaeva, A. A. Lokotkov Features of the implementation of information technologies: foreign experience / Socio-economic phenomena and processes, №3-4 (025-026), 2011, - 342p.
5. Savkin K.S. Information Technologies in China - a brief overview of key areas // Business Process Management Systems. 2010. №5. <http://journal.itmane.ru/node/416> (date of the application: 12.11.2010)
6. Bruno Lanvin, Soumitra Dutta. THE NETWORK READINESS INDEX 2020. Accelerating Digital Transformation in a post-COVID Global Economy. - Washington; Portulans Institute. 2020.
7. Kallio J. Digital disruption of industry: case Korea // Disruption brief. – 2018. – № 6. [electronic resource]. https://editors.aalto.fi/en/midcom-serveattachm_entguid1e66ab0724c9bca6ab011e694b2f7d48f8b4c534c53/disruptionbrief_no06_countryreportsouthkorea_vL1.pdf (date of the application: 20.03.2020).